

*Andrzej Zybala*¹

**Recenzja książki: Włodzimierz Anioł, 2020.
*Trzecia Rzeczpospolita w trzech opowieściach.
Wokół polskich przemian 1989–2019,*
Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa**

Streszczenie

Artykuł jest recenzją książki *Trzecia Rzeczpospolita w trzech opowieściach. Wokół polskich przemian 1989–2019* (2020) autorstwa Włodzimierza Anioła. W recenzji została omówiona treść książki, w szczególności osadzenie podjętej tematyki w kontekście toczących się od lat debat nad przebiegiem transformacji ustrojowej.

Słowa kluczowe: analiza dyskursu, Polska, transformacja systemu społeczno-gospodarczego, zależności od ścieżki historycznej

Kody klasyfikacji JEL: P29, P39, P48, P59, Z18

---

¹ Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne, e-mail: azybal@sgh.waw.pl, <https://orcid.org/0000-0002-1030-8792>

Book review: Włodzimierz Anioł (2020). *Trzecia Rzeczpospolita w trzech opowieściach. Wokół polskich przemian 1989–2019* [*The Third Republic in three stories: around Polish transformations in 1989–2019*]. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa

---

Abstract

The article is a review of the book *Trzecia Rzeczpospolita w trzech opowieściach. Wokół polskich przemian 1989–2019* (2020) by Włodzimierz Anioł. The review discusses the content of the book, in particular the setting of the subject matter in the context of the debates over the course of the political transformation that have been going on for years.

Keywords: discourse analysis, Poland, transformation of the socio-economic system, path dependence

JEL Classification Codes: P29, P39, P48, P59, Z18

Włodzimierz Anioł zdecydował się na istotne i niezwykle potrzebne intelektualne przedsięwzięcie – analizę polskich procesów modernizacji uruchomionych w Polsce po 1989 r. Autor podchodzi kompleksowo do tych aspektów transformacji, które dotyczą narracji wykreowanych wokół niej przez wyróżnione nurty ideowe. Kompetentnie je charakteryzuje, odnosząc się do przyjętych kryteriów i właściwych ram teoretycznych.

Wprawdzie *Trzecia Rzeczpospolita* jawi się coraz częściej jakby za mgłą wpływającego czasu, ale to tym bardziej wymaga śmiałych prób uchwycenia jej najistotniejszych cech czy wręcz czynienia podsumowań. Nie jest tak, że posiadamy już komfort całkowitego poznania złożoności pierwszych trzech dekad po upadku systemu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL). Wprost przeciwnie, w tumultie walk politycznych i generalnego upolitycznienia czy – lepiej – zideologizowania wszystkiego rośnie groźba niezrozumienia dynamiki zainicjowanej upadkiem PRL.

W tym kontekście zamysł czy idea napisania takiej książki były jak najbardziej uzasadnione. Wciąż bowiem jako społeczeństwo i środowisko akademickie zmagamy się z próbami pewnych rekapitulacji, wyciągania wniosków z myślą o tym, aby móc kształtować dalsze procesy zmian, które są niezbędne choćby z uwagi na to, że świat ciągle się zmienia, co państwa takie jak Polska zmusza do dopasowania się.

Autor podzielił pracę na pięć rozdziałów. W pierwszym ukazał zagadnienia wprowadzające, w tym ramy m.in. definicyjne, analityczne i czasowe. W kolejnych trzech przedstawił trzy kierunki ideowe, które wyłoniły się w Trzeciej Rzeczypospolitej

i których przedstawiciele zaproponowali odrębne narracje zdarzeń i procesów mających miejsce po 1990 r. W ostatnim rozdziale autor podsumował analizy.

W książce widoczne jest podejście konstruktywistyczne jako rama teoretyczna analiz. Zakłada ono wpływ idei, narracji i dyskursu na zmianę społeczną oraz polityczną. Autor wykorzystał także ramy konceptualne instytucjonalizmu historycznego, który z kolei podkreśla znaczenie trajektorii rozwojowych społeczeństw i państw, w tym pojęcie instytucjonalnej inercji i zależności od ścieżki historycznej (ang. *path dependence*).

Autor celnie wyodrębnił nurty ideowo-polityczne (neoliberalny, narodowo-konserwatywny i progresywny) – rzeczywiście tworzyły one najsilniejsze narracje modernizacyjne. Opisał je wyczerpująco, korzystając ze znacznego materiału empirycznego (np. wypowiedzi przedstawicieli wszystkich nurtów, inicjowane przez nich działania publiczne). Ukazał podziały w społeczeństwie, które były generowane przez te nurty.

W. Anioł pokazał światy wyobrażone przez różne grupy Polaków – często diametralnie odmienne. Zostały one ufundowane na odmiennych wartościach, przekonaniach, sposobach myślenia. Są to – z jednej strony – wartości skrajnie konserwatywne (daleko idący tradycjonalizm w postrzeganiu świata), z drugiej – bardzo progresywne. To one kształtują postawy i odmienności w sferze działania różnych grup społecznych. Problemem okazuje się niska zdolność do moderowania różnic, tworzenia wspólnego mianownika czy narracji państwowotwórczej.

Istniejące nurty weszły w fazę rosnącej polaryzacji po 2005 r., co wiązało się ze słabnięciem podziału postkomunistycznego. Stało się to źródłem istotnych problemów w ramach procesów modernizacji. Przedstawiciele poszczególnych nurtów zamiast koncentrować się na programowaniu coraz lepszych projektów oraz ich realizacji uruchomili spiralę wzajemnych niechęci. Ma to szereg konsekwencji – wyniszcza polskie społeczeństwo moralnie, np. dając przyzwolenie na różne formy agresji wśród obywateli, czy intelektualnie z uwagi na obniżanie się standardów dyskursów publicznych (sprowadzenie ich do ogólnych haseł i treści przewodnich w inicjowanych obustronnie konfliktach).

Autor umiejętnie ukazał złożoność przedmiotu analizy, wielość wymiarów procesów modernizacji, w tym rolę otoczenia zewnętrznego. Należy jednak pamiętać, że procesy te trwają. Wielu aktorów modernizacji pozostaje „w grze”, ale ich narracje podlegają ewolucji. Widoczne jest to, że doświadczenia z uczestnictwa „w grze” wpływają na korygowanie określonych stanowisk i podejść.

W. Anioł pokazał też, że coraz bardziej złożony staje się kontekst modernizacji. Gospodarka ulegała globalizacji, a także europeizacji, co wpływało zasadniczo na procesy kształtowania polityk publicznych. Dzięki temu możliwa okazywała się poprawa bytu wielu grup społecznych. Doskonalona była „twarda” infrastruktura – autostrady,

różne typy dróg i obiekty publiczne. Usprawniano także infrastrukturę prawno-regulacyjną. Ale jednocześnie część społeczeństwa pozostawała w trudnym położeniu społeczno-ekonomicznym, ubożała czy żyła w warunkach wielu zagrożeń, a jeśli pracowała, to miała niestabilne źródła dochodu (tzw. elastyczne umowy o pracę).

Transformacja przyniosła możliwość rozwiązywania czy przynajmniej łagodzenia szeregu problemów społeczno-gospodarczych, chociaż system działań często był niesprawny. Natomiast biorąc pod uwagę dłuższą perspektywę historyczną, trzeba stwierdzić, że państwo i społeczeństwo zyskiwały pod względem rozwoju ekonomicznego (relatywnie, ale i faktycznie; prawdopodobnie nigdy wcześniej nie było tak blisko Zachodu, co przecież było odwiecznym marzeniem Polaków) oraz pod względem kulturowym, w tym zdolności do włączania się w procesy organizacyjne i myślowe świata zachodniego.

Należy podkreślić, że autor podjął ciekawe intelektualne przedsięwzięcie. Wyszedł zwycięsko ze starcia z olbrzymią złożonością przedmiotu analizy. Wzbogacił zestaw prac akademickich, których autorzy postawili sobie za cel, aby w pogłębiony sposób przedstawić bilans polskiej transformacji w zakresie prowadzonych dyskursów i narracji.

Oświadczenie o wkładzie poszczególnych autorów

Autor potwierdza, że jest jedynym twórcą tego artykułu i zatwierdził go do publikacji.

Oświadczenie o konflikcie interesów

Autor deklaruje, że artykuł został przygotowany przy braku jakichkolwiek powiązań komercyjnych lub finansowych, które można by zinterpretować jako potencjalny konflikt interesów.